ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

(1760–1816)

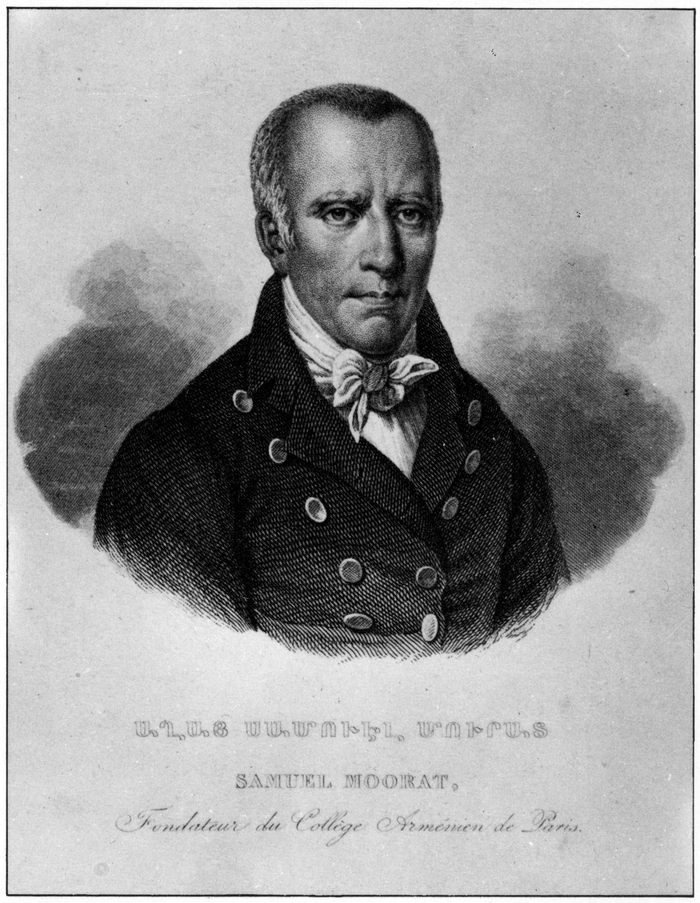

Աղա Սամուէլ Մկրտիչ Մուրատեան՝ ծնաւ Փոքր Ասիոյ Եւդոկիոյ – Թոքատ – հայաշատ քաղաքին մէջ. հայրը կը կոչուէր Աղա Մկրտիչ Սարում Մուրատեանց, Շոռոթեցի. մայրը՝ Բէկզատէ: Մանուկ Սամուէլ երբ չափահաս եղաւ, հայրը ընտանիքով Կ. Պոլիս մեկնեցաւ մեծ յոյսերով, բայց ո՛չ ընդարձակ ասպարէզ եւ ո՛չ ալ փնտռած գործը գտաւ: Ընտանիքը Պոլիս ձգեց եւ հետը առած իր երկու մանչ զաւակները, Կարապետ եւ Սամուէլ, աչքերը դարձուց Եւրոպա: 1773ին մեկնեցաւ Հունգարիա, Պեսրովատին:

Այնտեղ նախախնամութիւնը ընդառաջ ելաւ իրեն. հոն կը ծաղկէր Մխիթարեան Հայրերու վարժարան մը՝ առաջնորդութեամբ Հ. Կարապետ Մարտիրոսեանի, որուն պատանի Սամուէլ աշակերտեցաւ: Վարդապետին մօտ մնաց հինգ ամիս. այդ շրջանին ուշիմ պատանին կրցաւ տիրանալ հայերէն լեզուին, եւ իրմէ սորվեցաւ երկու բան՝ Ազգային դաստիարակութեան կարեւորութիւնը եւ անոր դժուարութիւնները: Սակայն Աղա Ս. Մուրատեան փնտռածը հոն ալ չգտաւ:

Երկու տարի մնալէն յետոյ, Հ. Կարապետ վարդապետի խորհուրդով եւ յանձնարարական նամակով մը՝ ուղղուած Գերպ. Աբրահօր, մեկնեցաւ Վենետիկ երկու զաւակներով: Սարում Մուրատեան Ս. Ղազարի մէջ հանդիպեցաւ իր ազգական վարդապետին, Հ. Սուքիաս Աղամալեանի:

Հոն ալ չգտաւ իր փնտռած գործը. բայց գտաւ աւելին: Գտաւ իր սրտին ամէնէն մօտիկ լորը՝ Մայրենի բարբառ եւ Ազգային մշակոյթ:

Վենետիկ մնացին չորս ամիսներ: Այդ շրջանին Սարում Մուրատեան հիացաւ Մխիթարեան միաբաններուն ներքին կեանքին, եւ իրենց տարած ազգային գործունէութեան. ու կըրկին համոզուեցաւ թէ միայն Մխիթարեան միաբանները կարող են փրկել հայ մանկութիւնը եւ պահել ազգային աւանդութիւնները:

Այս զգացումին ներքեւ յղացաւ ազգային բարերար մը ըլլալու գաղափարը:

Բարոյապէս քաջալերուած, Աղա Սարում Մկրտիչ Վենետիկէն մեկնեցաւ դէպի Կանկրէսի նուիրական ափերուն, Հնդկաստան: Սուրաթ հասնելուն հիւանդացաւ ծանրապէս եւ Սամուէլ պատանին կորսնցուց իր թանկագին հայրը: Բայց ան հօրմէն ժառանգած էր դիմադրաւել ամէն դժուարութիւններուն. յաղթելով բազմակողմանի խոչընդոտներու, որոշեց հեռանալ Սուրաթէն: Եղբօր հետ հասաւ Մատրաս, ուր ապաւինեցաւ նախ իր հօր բարեկամին՝ Գրիգոր Աղա Շէհրիմեանի մօտ. հոն քանի մը ամիս մնալէ յետոյ, Կարապետը ղրկեց Կալկաթա, իրեն ծանօթ վաճառականին քով, իսկ Սամուէլը աւելի ուշիմ գտնելով՝ մօտը պահեց եւ իր առեւտրական գործերուն վրայ գործակատար կարգեց:

Տարիներու ընթացքին Սամուէլ Մուրատ հարստացաւ, տէր եղաւ ոսկիներու եւ կալուածներու, ստեղծեց լայն շրջանակ, դարձաւ ազդեցիկ մարդ: Սակայն այս անբաւ հարստութեան, նիւթական ոսկիներու եւ արծաթի հետ իր միտքին մէջ միշտ գերադասեց ուսում եւ դաստիարակութիւն:

Քանի մը ամիս յետոյ Վենետիկէն Մատրաս կը հասնէին Մխիթարեան երկու միաբաններ, Հ. Պօղոս Մէհերեան եւ Հ. Նիկողայոս Բուզայեան, հանգանակութիւն կատարելու ի նպաստ դպրոցի մը կառուցման:

Այս շրջանիս Մատրաս կը գտնուէր ուրիշ մեծահարուստ հայ վաճառական մը, Աղա Եդուարդ Ռափայէլ Ղարամեան: Եդ. Ղարա-